

"התפללו למען נעמה" - קמפיין לוחמת המידע של רוסיה נגד ישראל

ורה מיכלין-שפיר ודניאל ראקוב¹

לפני מספר שנים נעצרה ברוסיה נעמה יששכר, מטייל ישראלית. לכאורה מעצר מקרי אולם למעשה חלק ממבצע השפעה רוסי על ישראל ששילב מהלכים תקשורתיים (בישראל וברוסיה) ומאמצים נוספים לתכליות דיפלומטיות אסטרטגיות. במאמר מנותחת פרשת יששכר כקמפיין השפעה אינפורמטיבי-פסיכולוגי במסגרת לוחמת המידע הרוסית נגד ישראל. במסגרת זו מוצג האופן בו הצליחו הרוסים להשפיע על סדר היום התקשורתי הישראלי תוך שמירה על מרחב הכחשה לפעילותם. בסופו של דבר, גם אם מבצע השפעה זה לא הביא לרוסיה את ההישגים שקיוותה להם ואף חזר אליה כבומרנג במובנים מסוימים נידרש ללמוד ממקרה זה על הצורך לזהות בזמן אמת מבצעי השפעה כדי להתמודד עימם ככאלה.

מבוא

ב-30 בינואר 2020 נחתה בישראל נעמה יששכר, תרמילאית ישראלית-אמריקנית בת 26. היא הייתה מלווה בראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו, שנסע במיוחד למוסקבה כדי להחזירה הביתה. המילים היחידות שהיא אמרה היו: "תודה... אני עדיין בהלם".³ ההלם שלה היה מובן. היא נעצרה באפריל 2019 בנמל תעופה במוסקבה בגין החזקת כמות מזערית של סמים, ונידונה ל-7.5 שנות מאסר. היא שוחררה לאחר משא ומתן ארוך ורם דרג - בין ראש הממשלה נתניהו לנשיא רוסיה ולדימיר פוטין.

האופי היחידתי של הפרשה והתפתחותה המהירה ממה שנראה לכאורה כעוד מקרה של אי-צדק ועד לפרשה פוליטית המעסיקה את הדרגים הגבוהים, עוררו שאלות מרובות. האם היה זה רק סיפור אנושי ומעורר הזדהות שמשך את תשומת לב התקשורת? או שאולי מדובר באירוע של לוחמת מידע רוסית, שבה שחקנים רוסים שונים פעלו בשיתוף ובתיאום רב-תחומי כדי להשפיע על התקשורת והשיח הציבורי בישראל ועל קבלת החלטות פוליטיות?

באמצעות ניתוח מקורות ראשוניים, בעיקר מערוצי תקשורת ישראלים מובילים (האתרים Ynet ו-mako) ומאתר החדשות הרוסי הממשלתי Russia Today - RT,⁴ מאמר זה מבקש לשפוך אור חדש על סיפורה של יששכר, וחושף את המקרה כמבצע השפעה אינפורמטיבי-פסיכולוגי רוסי בישראל שבו ערוץ RT מילא תפקיד מפתח. מבצע זה התרחש הרבה לפני שהשלטונות הישראליים זיהו את האיום שבהתערבות רוסית חתרנית בפוליטיקה הישראלית.⁵ המאמר יפרט כיצד ערוץ RT פעל בתיאום עם גופים ממשלתיים רוסיים אחרים, וכיצד האופן שבו סיקר את הסיפור סייע לרוסיה להפעיל לחץ על ישראל ולחלץ הישגים דיפלומטיים. בהמשך תוצג הגישה ההוליסטית של שחקני המדינה הרוסית כלפי מרחב המידע והתקשורת, ולפיה הסיקור התקשורתי (כולל שימוש בנרטיבים מניפולטיביים) נועד לקדם את האינטרסים של הקרמלין בזירה הבין-לאומית.

זהו הניתוח הראשון לבחון את פרשת יששכר כקמפיין השפעה אינפורמטיבי-פסיכולוגי במסגרת לוחמת המידע הרוסית. קודם למחקר זה, המקרה של יששכר מעולם לא נחקר בישראל או במקומות אחרים כקמפיין לוחמת מידע. בישראל הוא דווח כמקרה של

1 ד"ר ורה מיכלין-שפיר היא המנהלת האקדמית במכון SYMPODIUM לתקשורת אסטרטגית. לפני כן הייתה חוקרת ומרצה במכון לתקשורת אסטרטגית של קינגס קולג' לונדון. בשנים 2016-2020 הייתה עמיתת מחקר ב-INSS. ב-2016-2010 עבדה ד"ר מיכלין-שפיר במטה לביטחון לאומי, משרד ראש הממשלה. סא"ל (מיל) דניאל ראקוב מתמחה במדיניות רוסיה במזרח התיכון ובתחרות בין המעצמות הגדולות באזור. הוא שירת יותר מ-20 שנה בצה"ל מרביתן באגף המודיעין. בשנים 2019-2021 שימש כעמית מחקר בתוכנית רוסיה במכון למחקר ביטחון לאומי.

2 המחברים מבקשים להודות לדמיטרי אדמסקי, איתי ברון, יעקב פלקוב, עופר פרידמן, דודי סימן-טוב, ילנה ב', ובעיקר לוורה טולז', על הערותיהם המעמיקות והעצותיהם החכמות. אנו אסירי תודה לבני משפחת יששכר, ולעיתונאים שסיקרו את הסיפור בישראל ועזרו לנו לשחזר את ציר הזמן של הפרשה ולשלוף פרטים חשובים. תודה גם לדניאל צירולניק על הסיוע במחקר.

3 איתמר אייכנר ואיתי בלומנטל, נעמה יששכר בנתב"ג: 'תודה', בשוק מכל הסיטואציה', YNET, JANUARY 30, 2020 <https://www.ynet.co.il/ARTICLES/0,7340,L-5669377,00.HTML>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

4 מאמר זה מסתמך על ממצאי המחברים משלוש סקירות תקשורת מקיפות על סיקור פרשת יששכר, שנעשו על שני אתרי חדשות ישראליים בשפה העברית - YNET ו-mako (המייצגים את עצמם לקהל הישראלי הרחב), ועל סקירה דומה על אתר ערוץ החדשות RT בשפה הרוסית. נוסף על כך חקרו המחברים את הסיקור הכללי על יששכר ובורקוב בתקשורת הרוסית, העברית והאנגלית וברשתות החברתיות (מאז מעצרו של בורקוב בישראל בדצמבר 2015 ועד לשחרורה של יששכר בינואר 2020). הם גם ערכו ראיונות עם משפחתה של יששכר, עם עיתונאים שסיקרו את הסיפור בישראל ועם אנשי ציבור ישראלים לשעבר. חקר ההשפעה של פרשת יששכר בשיח ברשתות החברתיות הוא מעבר להיקף המחקר הנוכחי.

5 נדב איל, גורמי מודיעין בישראל דרשו מהרוסים: הפסיקו את מבצעי ההשפעה ברשת, YNET, JULY 21, 2023 <https://www.ynet.co.il/NEWS/ARTICLE/HKS3YMD9H>, ACCESSED: 12 JANUARY, 2024.

כל החדשות ביטחוני בארץ החזית פוליטי בעולם כלכלה תוכניות mako עוד מיוחד
N12

בקנשטיין קונסטנטין

ישראלית עצורה בכלא הרוסי

כמאת 4 שנים אזור רוסיה אלכסיי בורקוב נמצע בכלה הישראל. מדינת ישראל ממש לא ממהרת להחזירו לרוסיה למרות אין סוף פניות ובקשות של גורמים ממשלתיים במוסקבה. הרוסים מוכנים להחזיר את הנעמה יששכר תמורת אלכסיי בורקוב!!! נכון לעכשיו ישראל לא עושה כלום בעניין הזה... סיבה היחידה שרוסיה לא משחררת את הנעמה - זה סירובה של ישראל להחזיר את בורקוב!! הפיתרון לא נמצע במוסקבה אלא בירושלים!! תיראו:
<http://10tv.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1179976>

האינטרנט הרוסי שלהם.²¹ שבוע לאחר מכן, ב־9 באוקטובר, פרסם לומקין כתבת מגזין נוספת, שהתגלתה כמכריעה לגורלה של יששכר. בכתבה השנייה לומקין התמקד בהאקר הרוסי הכלוא אלכסיי בורקוב. לומקין ראיין את קונסטנטין בקנשטיין (מי שפרסם את התגובות באינטרנט כמה חודשים קודם לכן), והציג אותו כידיד של בורקוב וכיזום של חילופי האסירים האפשריים.²²

פרשת נעמה יששכר - ציר זמנים

אפריל 2019	אוגוסט 2019	ספטמבר 2019	אוקטובר 2019	נובמבר 2019	דצמבר 2019	ינואר 2020
יששכר נעצרת ברוסיה	משפחת יששכר פונה לתקשורת אבל לא מצליחה לעזור את עניין הציבור בישראל	נתניהו מבקש מפוטין לשחרר את יששכר	1 באוקטובר - משפטה של נעמה יששכר מתחיל; RT מפרסמים כתבה ארוכה עליה	בורקוב מוסגר לארה"ב	לאחר שלא הצליחה לקום ממשלה, מוכרז על בחירות נוספות בישראל	23 בינואר - פוטין נושא דברים בפורום השואה בירושלים, ונתניהו מלווה אותו במרבית ביקורו. שניהם נפגשים עם יפה יששכר ופוטין מבטיח לה ש"הכול יהיה בסדר".
	החלטה סופית של בית המשפט העליון בישראל להסגיר את בורקוב לארה"ב	בחירות כלליות בישראל	9 באוקטובר - בערוץ RT מוזכר הרעיון להחליף את יששכר בבורקוב (פעם ראשונה ששמו של בורקוב מוזכר בכלי תקשורת כלשהו מאז 2016)	פרשת יששכר תופסת מקום מרכזי ביחסי רוסיה ישראל	נתניהו מבטיח להחזיר את נעמה יששכר	29 בינואר - פוטין מעניק חנינה לנעמה יששכר
	בקנשטיין טוען שרוסיה דורשת את בורקוב בתמורה לשחרור יששכר	מהלכים דיפלומטיים סביב דרישת רוסיה להחליף את בורקוב בישראל	11 באוקטובר - פרשת יששכר-בורקוב בלב ויכוח ציבורי בישראל, בית המשפט ברוסיה דן את יששכר ל־7.5 שנות מאסר		הערעור של יששכר נדחה על ידי בית המשפט הרוסי	30 בינואר - יששכר משתחררת, נתניהו מבצע גיחה בלתי מתוכננת למוסקבה כדי להביאה עימו לישראל

LOMAKIN, DANIIL, 2019A. "DAZHE NE PROKHODILA ROSSIYSKUYU TAMOZHNYU: INOSTRANKU PODOZREVAYUT V KONTRABANDE NARKOTIKOV VO VREMYA STYKOVOCNOGO REYSA" [IN RUSSIAN. SHE DIDN'T EVEN GO THROUGH THE CUSTOMS: FOREIGNER IS SUSPECTED OF DRUGS SMUGGLING DURING THE TRANSIT FLIGHT], RT NA RUSSKOM, OCTOBER 1. <https://ru.rt.com/efhw>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024

LOMAKIN, DANIIL, 2019B. «ARESTOVALI PO STANDARTNOY SKHEME SSHA»: ZADERZHANNYY PO AMERIKANSKOMU ORDERU ROSSIYANIN CHETYRE GODA SIDIT V TYUR'ME IZRAILYA [IN RUSSIAN. ARRESTED IN A STANDARD USA SCHEME: RUSSIAN CITIZEN DETAINED DUE TO AN AMERICAN REQUEST IS SITTING FOUR YEARS IN AN ISRAELI JAIL], RT NA RUSSKOM, OCTOBER 9. <https://russian.rt.com/russia/article/675668-ssha-izrail-rossiyanin-ekstradiciya>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024

ב־11 באוקטובר 2019, יום גזר הדין של יששכר, החלה העיתונות הישראלית לדווח באופן אינטנסיבי על החלפה אפשרית בין יששכר בבורקוב, בתוך ציטוט הכתבה של לומקין בערוץ RT. ערוץ RT הוא רשת שידור רוסית בבעלות ממשלת רוסיה ובמימונה, המיועדת לקהל זר. RT נחשב למרכיב מרכזי בארגון הכלים של לוחמת המידע של המדינה הרוסית, חרף העובדה ששיטות כאלה אינן עולות בקנה אחד עם האתיקה העיתונאית.²³ בצוהרי אותו יום אישר משרד ראש הממשלה את מעורבותו של נתניהו במאמצים מאחורי הקלעים לסייע ליששכר, ורמז על סירובה של ישראל להחליף אותה בבורקוב (הודעה לעיתונות, 2019).²⁴ בהמשך אותו יום, נגזרו על יששכר 7.5 שנות מאסר. ישראל סירבה להחליף את יששכר בבורקוב, והוא הוסגר לארה"ב בנובמבר 2019. אבל, באופן מעניין, המשא ומתן לשחרורה של יששכר נמשך עוד כחודשיים לאחר מכן.

להצעה הרוסית לחילופי אסירים ולעונש הלא פרופורציונלי של יששכר הייתה השפעה יוצאת דופן על מרחב התקשורת בישראל. הם הציתו עניין חסר תקדים והתפרצות של אהדה כלפי יששכר. מ־11 באוקטובר 2019 ועד לשחרורה של יששכר מהכלא בינואר 2020, הפך המקרה לאחד הסיפורים המדווחים ביותר בתקשורת הישראלית. נתניהו ויריבו בני גנץ, שנקלעו למבוי סתום בפוליטיקה ולבחירות חוזרות ונשנות, התחייבו פומבית למאמצים לשחרר אותה, והסיפור תפס מקום מרכזי ביחסי ישראל-רוסיה במשך חודשים. בתוך שלל הדיווחים החדשניים, כתבות המגזינים ויוזמות ציבוריות, היה גורם ישראלי רשמי בכיר שאף ביקש מהציבור "להתפלל למען נעמה".²⁵

חלק ניכר מהדיווח האינטנסיבי של התקשורת הישראלית על פרשת יששכר נוצר באופן טבעי, אולם ערוץ RT המשיך להשפיע על סדר היום התקשורתי הישראלי. כך למשל, כשהוא חורג מאמות מידה של אתיקה עיתונאית, ביקר כתב RT דניאל לומקין את יששכר בכלא. במהלך הביקור הוא הסתיר ממנה את זהותו, והציג את עצמו כפעיל זכויות אדם.²⁶ לאחר מכן הוא פרסם תמונות של יששכר ותיאר כיצד היא "מתרגלת יוגה ולומדת רוסית".²⁷ העניין הרב ביששכר הניע את ערוץ 13 הישראלי לראיין את לומקין, שם הוצג שוב כ'פעיל זכויות אדם' שרוצה להביא "מסר אופטימי".²⁸ המחקר שלנו גילה כי יום בלבד לפני שפרסם את המאמר שלו על חילופים אפשריים בין יששכר בבורקוב,²⁹ מונה לומקין לחבר ב'וועדת הפיקוח הציבורית' - גוף בחסות ממשלתית רוסית, חברות שאפשרה לו לבקר את יששכר. הוא מונה לוועדה כחלק ממהלך טיהור ממשלתי, של החלפת פעילי זכויות אדם אמיתיים בנאמני משטר.³⁰ לומקין ניסה ככל הנראה לסתור דיווחים בתקשורת הישראלית ולפיהם יששכר "מותשת ואינה יכולה יותר להחזיק מעמד"³¹ וסובלת מאיומים ומבידוד.³²

23 לקריאה נוספת בנושא ערוץ RT, ראו:

MONA ELSWAH, & PHILIP N. HOWARD, 'ANYTHING THAT CAUSES CHAOS': THE ORGANIZATIONAL BEHAVIOUR OF RUSSIA TODAY (RT), *JOURNAL OF COMMUNICATION*, VOLUME 70, ISSUE 5, OCTOBER, PAGES 623-645. <https://doi.org/10.1093/joc/jqaa027>, ACCESSED: 12 JANUARY, 2024. VERA MICHILIN-SHAHAFIR, DUDI SIMAN-TOV, & NOFAR SHA'ASHU'A, *RUSIA KEMA'ATSAMAT MEYDA, MODI'IN HALAHA UMA'ASE*, VOL. 4, APRIL 2019, ACCESSED: 12 JANUARY, 2024. VERA TOLZ, STEPHEN HUTCHINGS, PRECIOUS N. CHATTERJE-DOODY, AND RHYS CRILLEY, *MEDIATIZATION AND JOURNALISM: RUSSIAN TELEVISION COVERAGE OF THE SKRIPAL POISONINGS*, *JOURNALISM*, JULY 2020, <https://doi.org/10.1177/1464884920941967>, ACCESSED: 12 JANUARY, 2024.

24 ההודעה לעיתונות אישרה כי נתניהו העלה את המקרה של יששכר בפני פוטין לפחות פעמיים - בפגישה בין השניים בסוף ברוסיה ב־15 בספטמבר, ובשיחת טלפון בין השניים ב־4 באוקטובר. לפי התגובה המהירה ניכר כי הצד הישראלי היה מודע לבקשת ההחלפה הרוסית לפני הפרסום ב־RT, ניסה לטפל בנושא בערוצים דיפלומטיים, וראה זאת כסודי ביותר, כשהוא מנע מלעזב אפילו את משפחת יששכר.
AN ANNOUNCEMENT BY THE PRIME MINISTER'S OFFICE CONSIDERING NAAMA ISSASCHAR, 2019. *ISRAELI PRIME MINISTER'S OFFICE SPOKESMAN*, OCTOBER 11. https://www.gov.il/he/departments/news/spoke_naama111019, ACCESSED: 12 JANUARY 2024. CONVERSATION WITH ISSASCHAR'S FAMILY MEMBER, 2020.

25 ירון אברהם וכרמל ליבמן, 2019. סירת החזרת נעמה: לאחר ההקלטה - לחץ על ראשי המפלגות, *MAKO*, OCTOBER 13. https://www.mako.co.il/news-world/2019_q4/Article-CF9F1D57B81CD61027.HTM, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

26 אנה רייבה ברסקי, 2019. עיתונאים התחזו לפעילי זכויות אדם, וראיינו את נעמה יששכר: 'לא מאמינה שאני דאזת מפורסמת', *MAARIV*, OCTOBER 23. <https://www.maariv.co.il/news/world/Article-725316>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

27 LOMAKIN, DANIIL, 2019c. «NADEYUS', OGLASKA POMOZHET»: PRAVOZASHCHITNIKI POSETILI V SIZO OSUZHDENNYYU ZA KONTRABANDU IZRAIL'YANKU NAAMU ISSAKHAR [IN RUSSIAN. I HOPE THAT PUBLICATION WILL HELP: HUMAN RIGHTS ACTIVISTS HAD VISITED THE INCARCERATED ISRAELI NAAMA ISSASCHAR CONVICTED OF DRUGS SMUGGLING], *RT NA RUSSKOM*, OCTOBER 22. <https://ru.rt.com/ek97>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

28 חן זנדר ורוני שצ'ולנסקי, 2019. הפעיל שנפגש עם נעמה יששכר בכלא: 'מצבה טוב, היא עושה יוגה'. *CHANNEL 13 TV*, OCTOBER 23. <https://13news.co.il/item/news/politics/state-policy/naama-activist-interview-916940/>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

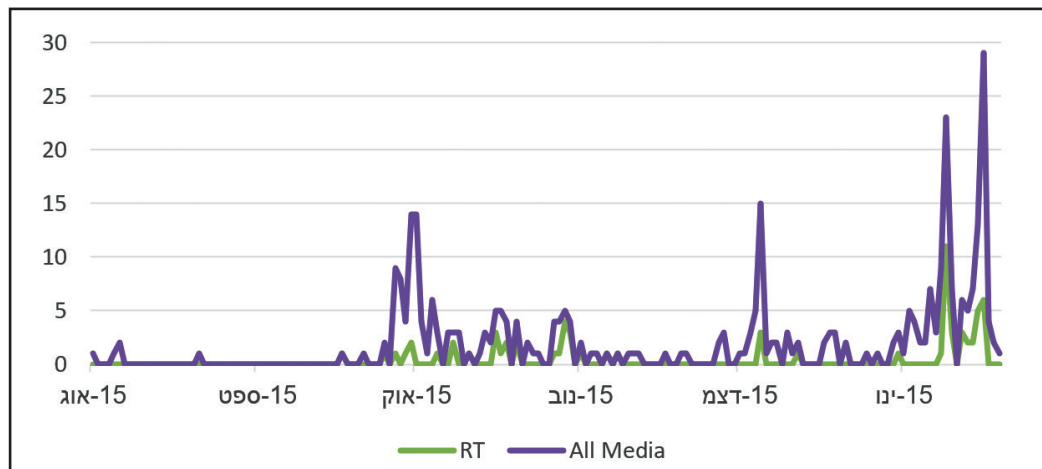
29 RT, 2019b. "ZHURNALIST RT VKLYUCHEN V SOSTAV OBSHCHESTVENNOY NABLYUDATEL'NOY KOMISSII" [RT JOURNALIST BECOMES A MEMBER OF THE PUBLIC OBSERVATORY COMMISSION], *RT NA RUSSKOM*, OCTOBER 8. <https://ru.rt.com/eh1q>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

30 EDITORIAL, 2019. NEW MEMBERSHIP OF MOSCOW, MOSCOW REGION AND SAINT-PETERSBURG PUBLIC OBSERVATORY COMMISSIONS EXCLUDES SEVERAL HUMAN RIGHTS ACTIVISTS, WHO VISITED DETAINED POLITICAL PRISONER". [IN RUSSIAN. В НОВЫЙ СОСТАВ ОНХ МОСКВЫ, ПОДМОСКОВЬЯ И ПЕТЕРБУРГА НЕ ВОШЛИ НЕКОЛЬКО ПРАВОЗАЩИТНИКОВ, НАВЕЩАВШИХ В СИЗО ПОЛИТЗАКЛЮЧЕННЫХ], *NOVAYA GAZETA*, OCTOBER 8. <https://novayagazeta.ru/news/2019/10/08/155967-v-novyy-sostav-onk-moskvy-podmoskovya-i-peterburga-ne-voshli-neskolko-pravozashchitnikov-naveshchavshih-v-sizo-politzaklyuchennykh>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

31 נועה לביא, 2019. נעמה יששכר בביקור אמה בכלא: מודה 'על כל התמיכה', *YNET*, OCTOBER 14. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5607096,00.html>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

32 ניב רסקין, 2019b. מי מאיים על יפה יששכר? סירבתי להצעה וקיבלתי הודעה שטלטלה אותי, אני מפחדת, *MAKO*, NOVEMBER 17. <https://www.mako.co.il/tv-morning-news/articles/Article-Ad943f99f187e61027.htm>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

תרשים 1: הגרף מראה כיצד משכה פרשת יששכר את תשומת לב התקשורת הישראלית רק בתגובה לסיקור בערוץ RT

תשומת הלב של התקשורת הישראלית לפרשת יששכר הגיעה לשיאה בינואר 2020 כאשר הנשיא פוטין ביקר בירושלים כדי להשתתף בפורום השואה העולמי שציין את יום השנה ה-75 לשחרור מחנה ההשמדה אושוויץ. לפני ביקורו של פוטין פורסם כי הוא ייפגש עם אמה של יששכר,³³ והדבר הוביל לסיקור לא פרופורציונלי של הביקור בתקשורת הישראלית שהתמקדה בגורלה של יששכר יותר מאשר בכל היבט אחר של הביקור. סביר להניח שפוטין החליט לחון את יששכר עוד טרם ביקורו בישראל, אך דחה את המהלך עד לאחר הפורום.³⁴ בפורום קיבל פוטין יד חופשית להציג נרטיבים רוסיים פוליטיים על מלחמת העולם השנייה,³⁵ ומעוררי מחלוקת בעיני מנהיגי מזרח אירופה (הנשיא הפולני סירב להשתתף, ונשיא אוקראינה נשאר בחוץ).

שבוע לאחר מכן, חנן פוטין את יששכר, ונתניהו טס למוסקבה כדי ללוות אותה הביתה. גורמים רשמיים רוסיים וישראליים טענו כי יששכר קיבלה חנינה מטעמים הומניטריים, אך דיווחים טענו כי הושגה עסקה בין שתי המדינות. לכאורה, הדבר המרכזי שישראל נתנה בתמורה היה לסייע לרוסיה בתביעת הכנסיה הרוסית-אורתודוקסית לבעלות על כנסיית אלכסנדר נבסקי בירושלים - האתר הרוסי-אורתודוקסי הנוצרי הקרוב ביותר לקבר הקדוש, ואשר למורת רוחה של מוסקבה, היה בשליטת עמותה נוצרית גרמנית.³⁶ על פי הדיווחים, ויתורים נוספים כללו את תמיכתה המרומזת של ישראל בנרטיב הרוסי על מלחמת העולם השנייה, כפי שאפשר היה לראות בפורום השואה העולמי, וסיוע לקרמלין בסיקור תקשורתי חיובי של ביקור פוטין בישראל. כך הפך המקרה של יששכר למנוף יעיל שקידם מטרות פוליטיות חשובות לרוסיה.

לוחמת המידע של רוסיה בישראל

המחקר מצא ארבעה היבטים שבהם הפעילות של שחקנים רוסיים בפרשת יששכר הגיעה לכדי התערבות מניפולטיבית וחתרנית במרחב המידע הישראלי, עם דפוסים של 'לוחמת מידע'.

חטיפת סדר היום התקשורתי בישראל

ראשית, אחד הממצאים המובהקים מהסקירה התקשורתית שעשינו, היה הקפיצה בערך החדשותי של הסיפור בישראל בעקבות הכתבה בערוץ RT שקישרה בין יששכר לבורקוב. קודם לדיווח ב־RT, גילתה התקשורת הישראלית עניין מועט ביששכר. בין מעצרה

33 PUTIN V IZRAILE VSTRETSITSYA S MATER'YU OSUZHDENNY V ROSSII ISSAKHAR [PUTIN WILL MEET IN ISRAEL THE MOTHER OF ISSASCHAR, WHO WAS CONVICTED IN RUSSIA], RT NA RUSSKOM, JANUARY 22, 2020. <https://ru.rt.com/f8d1>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024

34 במהלך פגישתו של פוטין עם יפה יששכר, שנכחו בה גם נתניהו והפטריון היווני-אורתודוקסי של ירושלים, הבטיח פוטין ליפה יששכר כי העניין ייפתר, באומרו "הבול יהיה בסדר"; אברהם, ירון אברהם ויאיר שרקי, 2020. בדרך לשחרור נעמה. פוטין אמר בהצגה לתקשורת: 'יהיה בסדר', <https://www.mako.co.il/>, MAKO, JANUARY 2020. <https://www.mako.co.il/>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024

35 TOI STAFF, 2020. YAD VASHEM APOLOGIZES FOR DISTORTIONS FAVORING RUSSIA AT HOLOCAUST FORUM, *THE TIMES OF ISRAEL*, FEBRUARY 3, 2020. <https://www.timesofisrael.com/yad-vasheem-apologizes-for-distortions-favoring-russia-at-holocaust-forum/>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024

36 איתמר אייכנר, 2020. רגע האמת של נעמה יששכר: מה הרוסים רוצים?, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5664164,00.html>, YNET, JANUARY 22. נעמה על מטוס ראש הממשלה: אלה המחזות שניתנו לרוסים, <https://www.ynet.co.il/>, YNET, JANUARY 30. קלף מיקוח - הסיפור המלא מאחורי מעצרה של נעמה יששכר, <https://www.youtube.com/watch?v=WQ554JKQYEA&t>, KAN-11, OCTOBER 18, 2022. ACCESSED: 12 JANUARY 2024

ב־9 באפריל 2019, ועד ליום שבו התפרסמה בישראל הידיעה על הצעת ההחלפה ב־11 באוקטובר 2019, יששכר כמעט לא הוזכרה בכלי תקשורת מובילים בישראל.

הכתבה בערוץ RT שקישרה בין יששכר לבורקוב השפיעה בבירור על מרחב התקשורת הישראלי. מכיוון שהסיפור המקורי ב־RT פורסם ברוסית, חלפו כ־48 שעות עד שהחדשות חדרו למרחב התקשורת הישראלי, המתנהל ברובו המוחלט בעברית. 37 עם זאת, מבוקר 11 באוקטובר ועד לשחרור נעמה יששכר, דיווחה עליה התקשורת הישראלית כמעט מדי יום. בשבוע שלאחר הידיעה על החלפה אפשרית, פרסם אתר MAKO 33 דיווחים על יששכר, ואתר Ynet פרסם 25 (ראו תרשים). למרבה הסמליות, רק לאחר שאתר Ynet פרסם על הקשר לכאורה בין יששכר לבורקוב, הוא יצר תגית חדשות עם שמה - אות שרק בשלב זה היא הפכה לידיעה ראויה לתיוג.

העלייה הברורה בדיווחים התקשורתיים על יששכר יכולה הייתה להיות נסיבתית (פרשנות ישראלית לדיווחים ב־RT כאילו מדובר בבקשה רוסית רשמית להחלפה). אולם ערוץ RT לא עסק בסיפור הזה לפני כן, וקשה לחשוב שהסיבה לסיקור המעמיק שלו היא שמדובר בסיפור בעל ערך חדשותי. זה נראה יותר כניסיון להפנות את תשומת הלב הציבורית לאירוע שעד לאותו זמן היה שולי. מבט מקרוב חושף שורה ארוכה של פעולות מניפולטיביות נוספות מצד ערוץ RT, המבססות את הטענה שתפקיד הערוץ בפרשה היה לסייע למבצע מידע.

התרמילאית וההאקר - שני קורבנות שווים

ההיבט השני הוא המניפולציה שביצע RT על סדר היום התקשורתי כאשר השתמש באותם מונחים כדי למצב את בורקוב ויששכר כקורבנות דומים של אי־צדק משפטי. תיאור מפורט של התלונות של בורקוב הוכיח את החיבור המלאכותי והכמעט אקראי בין שני המקרים. RT ושגרירות רוסיה בתל אביב טענו כי בורקוב הוא "אדם נורמטיבי" שהסיכוי היחיד שלו לצדק הוא "בתקווה לחילופי אסירים" עם יששכר, שכן הוא נפל קורבן לעוול משפטי בדיוק כמוהו.³⁷

המניפולציה הייתה בעצם השוואת שתי מציאויות משפטיות שונות מאוד. יששכר הואשמה בפשע שלא הייתה לה דרך לבצע (לא ייתכן שרצתה להבריח סמים לרוסיה, משום שמלכתחילה לא התכוונה להיכנס למדינה). בורקוב היה נתון במשך שנים לחקירה של לשכת החקירות הפדרלית של ארה"ב בגין מספר רב של הונאות וגנבות מקוונות, שהסתכמו ב־20 מיליון דולר. הראיות נגד בורקוב נבחנו על ידי כמה בתי משפט בישראל ונמצאו עומדות ברף המשפטי.³⁸ פרטים אלה, שהושמטו מהדיווחים של RT, יצרו מראית עין מטעה שלפיה בורקוב ויששכר הם קורבנות דומים. בכך סייע ערוץ RT לנרמל את המעצר השרירותי שביצעה ממשלת רוסיה.

מרחב הכחשה למעורבות של ממשלת רוסיה

נקודה שלישית - המקורות והאופי של הצעת חילופי יששכר-בורקוב הוצגו גם הם בצורה מניפולטיבית על ידי ערוץ RT, שטען כי היוזמים והלוביסטים להחלפה הם בני משפחתו וחבריו של בורקוב. כך למשל, הם ראינו את אחותו של בורקוב, נטליה, ואת חברו לכאורה - קונסטנטין בקנשטיין האניגמטי, שפרסם את התגובות באינטרנט באוגוסט-ספטמבר. לדבריהם, הם היו היוזמים לרעיון ההחלפה ופעלו לקדם אותו באופן עצמאי. 40 המסגור הכוזב היה שמדובר בחילופי אסירים על רקע הומניטרי, אף שאין ספק שערוץ RT ידע שההחלפה היא יוזמה של ממשלת רוסיה, ושהיא דומה הרבה יותר לאירוע לקיחת בני ערובה, שכן אזרחית מוחזקת במעצר ושחרורה מובטח רק אם הדרישות שמציבה המדינה יתקבלו. בכך הסתיר הערוץ את התפקיד שמילאה ממשלת רוסיה ביוזמת הבקשה, ואפשר לקרמלין מרחב הכחשה.

37 ערוץ RT פרסם לראשונה על ההחלפה ב־9 באוקטובר, אך עברו 48 שעות עד שהחדשות התפרסמו בישראל. כנראה בגלל שהסיפור פורסם באתר השפה הרוסית של RT. אף שבישראל יש קהילה גדולה של דוברי רוסית, העברית שולטת במרחב התקשורת המקומי ויש רק קומץ עיתונאים בולטים דוברי רוסית. ב־10 באוקטובר פרסם RT גרסה קצרה יותר של הסיפור באתר האינטרנט שלו בשפה האנגלית, ובבוקר למחרת, ב־11 באוקטובר, יצא הסיפור בתקשורת הישראלית. RT, 2019A. 'I'M AN AVERAGE MAN': RUSSIAN CITIZEN DETAINED DUE TO AN AMERICAN REQUEST IS SITTING FOUR YEARS IN AN ISRAELI JAIL, RT NA RUSSKOM, OCTOBER 10. <https://on.rt.com/a34m>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

38 LOMAKIN, DANIIL, 2019B. «ARESTOVALI PO STANDARTNOY SKHEME SSHA»: ZADERZHANNYY PO AMERIKANSKOMU ORDERU ROSSIYANIN CHETYRE GODA SIDIT V TYUR'ME IZRAILYA [IN RUSSIAN. ARRESTED IN A STANDARD USA SCHEME: RUSSIAN CITIZEN DETAINED DUE TO AN AMERICAN REQUEST IS SITTING FOUR YEARS IN AN ISRAELI JAIL], RT NA RUSSKOM, OCTOBER 9. <https://russian.rt.com/russia/article/675668-ssha-izrail-rossiyanin-ekstradiiya>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

39 ISRAELI SUPREME COURT OF JUSTICE, 2019. CASE 7272/19, ALEKSEI BURKOV NEGED SAR HAMISHPATIM VEHAHYOETZ HAMISHPATI LAMEMEMSHELA, [IN HEBREW. ALEXEI BURKOV AGAINST THE MINISTER OF JUSTICE AND ATTORNEY GENERAL], NOVEMBER. <https://supremecourt.gov.il/Home/Download?PATH=HEBREWVERDICTS%5C19%5C720%5C072%5Cv05&FILENAME=19072720.V05&TYPE=4>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

40 LOMAKIN, DANIIL, 2019B. «ARESTOVALI PO STANDARTNOY SKHEME SSHA»: ZADERZHANNYY PO AMERIKANSKOMU ORDERU ROSSIYANIN CHETYRE GODA SIDIT V TYUR'ME IZRAILYA. [IN RUSSIAN. ARRESTED IN A STANDARD USA SCHEME: RUSSIAN CITIZEN DETAINED DUE TO AN AMERICAN REQUEST IS SITTING FOUR YEARS IN AN ISRAELI JAIL], RT NA RUSSKOM, OCTOBER 9. <https://russian.rt.com/russia/article/675668-ssha-izrail-rossiyanin-ekstradiiya>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

בערוץ RT ידעו מי המקור האמיתי לעסקה מכיוון שסביר להניח שגורמים רוסיים תדרכו את הצוות העיתונאי. אנו מסיקים זאת מהעובדה שבאוקטובר 2019, גורמים ישראלים ורוסיים רשמיים היו המקורות המהימנים היחידים שידעו על רעיון ההחלפה. לא סביר שהגורמים הישראליים חלקו את המידע עם RT, מכיוון שהם שמרו זאת בסוד אפילו ממשפחתה של יששכר. לעומת זאת, לגורמים הרוסיים היו הידע, המוטיבציה, והגישה ל-RT כדי לפרסם את הסיפור באותה עת (48 שעות לפני גזר הדין של יששכר) לצורך הפעלת לחץ על ישראל. אין פסול בכך ש-RT יפרסם סיפור כל כך מסקרן מבלי לחשוף את מקורותיו או בכך שגורמים רוסיים הדליפו את הסיפור בעיתוי שהיה נוח להם להפעלת לחץ על ישראל. הבעיה היא בהחלטה של RT לפרסם טענה שקרית לגבי מקור המידע.

בניגוד לנרטיב של RT, בקנשטיין לא היה בעמדה לקדם עסקה בין ישראל לרוסיה. הנרטיב של RT גם לא עלה בקנה אחד עם התגובות המוקדמות שפרסם בקנשטיין באתר MAKO, ועם פנייתו למשפחת יששכר, שם טען כי "הרוסים" מעוניינים בהחלפה וכי יששכר מוחזקת בשבי ברוסיה.⁴¹ לא רק הסתירו את המקורות שלהם (שזה נוהג עיתונאי מקובל), אלא קידמו גרסה שקרית של המציאות, המסווה את המעורבות הממשלתית באירוע ואת העובדה שרוסיה ניסתה למנף את מאסרה של יששכר נגד ישראל, כפי שאישרו בכירים ישראלים.⁴²

האקטיביסט דניאל והעיתונאי לומקין

ההנקודה הרביעית: תקרית שבה היה מעורב לומקין, הכתב מ-RT, מעלה חשד נוסף שהוא פעל להשפיע על השיח התקשורתי הישראלי ולהפעיל לחץ נוסף על ממשלת ישראל. התנהגותו של לומקין מצביעה על אפשרות לפעולה מדינית, שנועדה להשפיע על מרחב המידע הישראלי. לומקין קיבל אישור מממשלת רוסיה לבקר את יששכר בכלא, והגרסה שלו לאירועים לא הייתה נאמנה לאמת אלא נוחה למדינה הרוסית. יתרה מזאת: מאחר שלא חקר את יששכר, לא הייתה לו סיבה להסתיר ממנה את השתייכותו ל-RT. לכן מדובר בדפוס פעולה שדומה יותר לקמפיין השפעה שבו לומקין הונה את יששכר ואת העיתונאים הישראלים, כדי להפיץ מידע כוזב שמחמיא למערכת הכליאה הרוסית.

נזק תדמיתי לרוסיה - האם לוחמת מידע יכולה להפוך לבומרנג?

לבסוף, יש לשקול גם את המגבלות של קמפיין מידע כזה. לאחר שערוץ RT סייע לממשלת רוסיה לבסס מרחב הכחשה, הוא גם הציג את החנינה שנתן פוטין ליששכר כמחווה נדיבה והומניטרית. לאחר שבורקוב הוסגר, הדיווח של RT על המקרה פחת משמעותית. RT שבו וחידשו את הסיקור על יששכר סביב ביקורו של פוטין בישראל בינואר 2020. בדיווחים על החנינה הדגיש ערוץ RT כי החנינה הצפויה היא מחווה של פוטין, ותיקון לעונש החמור מדי של בית המשפט הרוסי.⁴³ פוטין הגיב על שתי הנקודות הללו בהסבר שנתן לחנינה, שתואר ב-RT כ"נובע מעקרונות הומניטריים".⁴⁴ פוטין תיאר את יששכר כ"בת מזל", ושב והדגיש את גישתו הרחומה כלפיה.⁴⁵

כאשר בוחנים את האפקט של קמפיין ההשפעה של RT על מרחב התקשורת הישראלי - מדובר בהצלחה מעורבת. מצד אחד הוא עזר למקסם את הלחץ על ישראל בתקופה רגישה מבחינה פוליטית, והניב כמה תשובות עבוד הקרמלין. מנגד, רוסיה ספגה נזק תדמיתי בישראל. השיח התקשורתי הישראלי סביב יששכר התפתח סביב אחד הנרטיבים החשובים ביותר לחברה הישראלית - שיח שבויים/בני ערובה, שברוח האמירה הצבאית, מצהיר כי "לא משאירים אף אחד מאחור". בעקבות הקישור שעשו ב-RT בין יששכר לבורקוב, יששכר תוארה כ"שבוייה", מה שיצר פרץ של תמיכה בה ובמשפחתה. כך למשל, מדור הסלבריטאים של Ynet דיווח על תמיכתם של סלבריטאים ישראלים ביששכר תחת הכותרת "אסור לנו לנטוש אותה".⁴⁶ גם נתניהו הדגדג את השיח הזה

41 LANDAU, NOA, BAR PELEG, & JOSH BRAINER, 2019. 'DISPROPORTIONATE' SENTENCE FOR ISRAELI-AMERICAN AFTER RUSSIAN REQUEST TO RELEASE HACKER DENIED. HAARETZ, OCTOBER 11. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israeli-source-moscow-pressed-to-release-hacker-in-exchange-2019-10-11>.
42 MAKO, SEPTEMBER 4 <https://www.mako.co.il/tv-morning-news/articles/article-A53834871BAFC61027.htm>,
43 SHIMAYEV, ROMAN, 2020. «RUKOVODSTVUYAS' PRINTSIPAMI GUMANNOSTI»: PUTIN POMILOVAL IZRAIL'YANKU NAAMU ISSAKHAR [GUIDED BY THE PRINCIPLES OF HUMANITY: PUTIN HAS PARDONED THE ISRAELI NAAMA ISSASCHAR], RT NA RUSSKOM, JANUARY 29. <https://ru.rt.com/fac7>,
44 YUDENICH, MARINA, 2020. PRO MILOSERDIYE [ABOUT MERCY], RT NA RUSSKOM, JANUARY 23. <https://ru.rt.com/f80c>,
45 YNET, JANUARY 30 <https://www.ynet.co.il/>,
46 PNAI PLUS (YNET GROUP), OCTOBER 15 <https://pplus.ynet.co.il/>,
47 LIBERMAN, 26:50-29:50
48 FOR-DETAINED-ISRAELI-1.7967753, ACCESSED: 12 JANUARY 2024
49 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
50 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
51 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
52 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
53 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
54 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
55 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
56 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
57 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
58 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
59 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
60 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
61 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
62 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
63 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
64 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
65 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
66 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
67 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
68 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
69 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
70 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
71 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
72 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
73 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
74 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
75 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
76 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
77 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
78 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
79 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
80 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
81 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
82 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
83 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
84 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
85 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
86 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
87 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
88 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
89 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
90 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
91 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
92 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
93 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
94 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
95 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
96 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
97 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
98 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
99 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024
100 THE MOSCOW TIMES, 12 JANUARY 2024

במכתב פומבי ליששכר: "איננו מפקירים אף אדם לגורלו".⁴⁷ אלא שבד בבד הוצג פוטין כנבל אשר 'תופס בני ערובה'. קישורים כאלה גרמו נזק תדמיתי לרוסיה בישראל.

נוסף על כך המסגור של RT את החילופים כמעשה הומניטרי לא הצליח לייצר תמיכה לעסקה. אף שהאחידה הציבורית הייתה נתונה בעיקר ליששכר ומשפחתה, הציבור התנגד לדרך פעולה שהסתכנה בהכעסת בעלת בריתה הקרובה ביותר של ישראל, ארה"ב, ואין להתפלא מכך. השותפות האסטרטגית של ישראל עם ארה"ב היא ככל הנראה שיח פוליטי חזק ומבוסס בישראל.

סיכום ומסקנות

פרשת יששכר היא דוגמה מוקדמת יחסית, אך חשובה, לשיטת הפעולה המתעצמת של משטר פוטין, שמרשה לעצמו לאסור אזרחים זרים על אדמת רוסיה, ולהשתמש בהם כבני ערובה כדי למנף עסקאות של תן וקח בעלות חשיבות פוליטית. מעצרים שרירותיים נוספים של אזרחי ארה"ב על ידי השלטונות הרוסיים שזכו לסיקור גבוה, כללו בין היתר את איש העסקים פול ווילן, את שחקנית הכדורסל בריטני גרינר (ששחררה בתמורה לסוחר הנשק הרוסי ויקטור בוט), ואת עיתונאי הוול סטריט ז'ורנל אוון גרשקוביץ.⁴⁸ תחום המידע ממלא תפקיד בולט בשיטת הפעולה הרוסית, שכן לחץ ציבורי בבית הוא חיוני כדי שאזרחים רגילים שנכלאו על ידי השלטונות הרוסיים, יחשבו כזכאים להתערבות פוליטית ולעסקאות חילופים בדרכים הגבוהים.

המקרה של נעמה יששכר אומנם לא נחשב בתחילה כמבצע מידע, אבל ההגדרה ההוליסטית הרוסית של מהי לוחמת מידע מציגה אחרת. התפיסה הרוסית את מרחב התקשורת כזירה של ביטחוניזציה מאפשרת לרוסיה להשתמש בשחקנים שונים, ובראשם ערוץ התקשורת RT, כדי להשפיע על השיח הציבורי הישראלי ללחוץ על ממשלת ישראל להיכנס למשא ומתן עם הקרמלין.

מאמר זה שרטט את קווי המתאר של הקמפיין האינפורמטיבי-פסיכולוגי של רוסיה בישראל, ולפיו המאסר והשחרור של נעמה יששכר שימשו את ערוץ RT (גוף תקשורת בבעלות והפעלה של ממשלת רוסיה) לקדם את מטרות המדינה הרוסית. בעזרת המסגרת המושגית של לוחמת מידע, עקבנו אחר האופן שבו סוכנות ידיעות רוסית אזרחית בחסות המדינה, מנפחת פרשה מעבר למידותיה, וגורמת לה לכבד ביחסי רוסיה-ישראל ובפוליטיקה הפנימית הישראלית במשך חמישה חודשים. ערוץ RT אפשר לקרמלין את הגמישות והתמרון להפעיל לחץ על ממשלת ישראל והחברה הישראלית. המשמעות היא שגם לנוכח ההתנגדות הישראלית לשחרור בורקוב בתמורה ליששכר, הלחץ הרוסי על ישראל נמשך, והביא בסופו של דבר לפשרות ישראליות מול הקרמלין.

התרומה של המחקר לדיון הנוכחי על מבצעי ההשפעה הרוסיים היא רבת היבטים: ראשית, המחקר מוסיף את הדוגמה המעניינת של המאמץ הפסיכולוגי-אינפורמטיבי הרחב והמגוון של רוסיה, שלא זכתה למספיק תשומת לב בהקשר של יחסי רוסיה-ישראל. שנית, פרשת יששכר הייתה צריכה להוות תמרוק אזהרה מוקדם לממשלת ישראל ולרשויות הישראליות, לכך שהיחסים עם רוסיה עומדים לקבל תפנית שלילית. היחסים הורעו בשנת 2022, לאחר פלישת רוסיה לאוקראינה, ועוד יותר מאז אוקטובר 2023, לאחר שהקרמלין אימץ את הנרטיב של חמאס במלחמת עזה. אפשר לצפות להתדרדרות נוספת ביחסים, ועל ישראל לנקוט אמצעים מתאימים כדי להתמודד עם האיום.

ונסיים בתרומה האחרונה של מאמר זה: הוא מפנה את תשומת הלב לחוסר המוכנות הישראלית למבצעי ההשפעה של רוסיה. ישראל מאחרת להגיב מבחינת היערכות להתמודדות עם האופי ההוליסטי של לוחמת המידע הרוסית.⁴⁹ בהקשר זה ברצוננו להדגיש כי אף שמדינות מערביות רבות חסמו את שידוריו לאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה, ערוץ RT עדיין פועל בחופשיות באזורים רבים בעולם, כולל בישראל, וכך גם עוד ערוצי חדשות רוסיים שבשליטת הממשלה הרוסית. כך שבישראל, ערוץ RT עדיין יכול לקחת חלק במבצעי השפעה במסווה של כלי תקשורת. הדבר מעמיד את ישראל בסכנה להשפעה רוסית חתרנית. לאור זאת, על ישראל לפתח גישה אסטרטגית משלה להתמודדות עם מבצעי ההשפעה החתרניים של שחקנים רוסיים ואחרים, ולהילחם בהם באופן שמשלב ממשלה וחברה אזרחית. תהליך כזה יהיה כרוך בלמידה, בחינת המדיניות הקיימת וכיול מחדש של משאבים ומאמצים, ויש להתחיל בו בהקדם האפשרי.

47. איתמר אייבנר, 2020. נתיניהו במכתב לנעמה: איננו מפקירים אף אדם לגורלו, https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5659066,00_, YNET, JANUARY 13, 2020. HTML, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

48. NATASHA BERTRAND, KATIE BO LILLIS, & JENNIFER HANSLER. US PROPOSAL TO RUSSIA TO FREE WHELAN AND GERSHKOVICH INCLUDED SWAPPING A NUMBER OF SUSPECTED RUSSIAN SPIES, SOURCES SAY, CNN, DECEMBER 5, 2023; <https://edition.cnn.com/2023/12/05/politics/state-department-whelan-gershkovich-proposal/index.html>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.

49. יעקב פלוקוב, 2023. לוחמת מידע רוסית במלחמה באוקראינה, THE INSTITUTE FOR THE RESEARCH OF THE INTELLIGENCE METHODOLOGY, ISRAEL. <https://www.intelligence-research.org.il/post/influence-russia-ukraine>, ACCESSED: 12 JANUARY 2024.